

Edward Heath — mannen och metoderna

Att premiärminister Edward Heath inte är någon publikfriare stod klart för alla iakttagare under den valkampanj förra året där han vann en så oväntad framgång. Han hade inte haft någon jämnad väg till makten. Redan att han från födseln tillhörde den lägre medelklassen var något ovanligt för en man som snabbt visade sig kunna framträda med anspråk på att bli ledare för de konservativa i Storbritannien. Om hur han nådde denna post, efter att ha råkat ut för ett bakslag som skulle ha kunnat knäcka en mindre betydande kandidat, berättar redaktör Gunnar Unger, som här gör ett av sina kända porträtt av en statsman. För oss i Sverige betyder den framgång, som Heath vann, också att vi fått bekräftelse på att ett socialdemokratiskt enpartivälde inte ingår i naturens ordning, skriver författaren.

Inget val i Västerlandet under efterkrigstiden har – möjligen med undantag för det val i vilket Truman besegrade Dewey 1948 – fått en så sensationellt oväntad utgång som 1970 års engelska parlamentsval. Alltifrån det att arbetarregeringen fattade sitt överraskande beslut om nyval och fram till själva valdagen trodde man allmänt bland de politiska bedömarna i och utanför Labour, i och utanför England, på en promenadseger för Harold Wilson, och in i det sista bekräftade alla opinionsundersökningar denna uppfattning.

Det kunde till slut förefalla som om bara en person var av motsatt uppfattning, som om bara en person trodde på en konservativ seger: toryledaren Edward Heath. De politiska journalister, som följde valkampanjen, har berättat att de efterhand greps av överseende medlidande med denne man, som varje morgon, stick i stäv mot alla andra förutsägelser, proklamerade sin allt större segervisshet. Och inte bara opinionsundersökningarna om valutgången gick de konservativa emot, också opinionsundersökningarna om de ledande politikernas popularitet gick Edward Heath emot. Han nådde helt enkelt katastrofala bottennoteringar på denna folkgunstens nyckfulla barometer, och när den pekade på storm för att inte säga jordbävning började mitt under valrörelsens mest kritiska skede ledande torymän tala om nödvändigheten av att snarast möjligt byta partiledare.

Men Edward Heath vek inte en tum från den linje han utstakat åt sig i denna för honom sällsynt påfrestande valkam-

panj. Han gjorde inte ett försök att ställa sig in hos väljarna: han nedlät sig lika litet till att popularisera sin kärva ekonomiska förkunnelse som till att kompromissa med rasisterna och isolationisterna på sitt partis högerflygel. Han visade, skrev Svenska Dagbladets Per Persson, en enastående fasthet och konsekvens och Persson tillade: vi har anledning att komma ihåg mannen på podiet, som kallt och övertygat förklarade att resultatet av opinionsmätningarna var dravel. Som bekant fick han rätt. I stället för en promenadseger för Labour resulterade valet i en betryggande underhusmajoritet på 30 platser för Tories över alla andra partier. Detta innebar inte bara en politisk klimatförändring i England – och ett hoppfullt tecken för sådana länder där man börjat tro att ett socialdemokratiskt enpartivalde hör till naturens ordning – utan också en enorm prestigevinst för Edward Heath. Ingen kunde betvivla att han var valets verkliga segerherre, att segern vunnits tack vare hans kallblodighet, orubblighet, saklighet och utomordentliga organisationsförmåga. Efter valet har också hans auktoritet inom Torypartiet varit absolut obestridd och hans auktoritet inom nationen kanske större än någon konservativ premiärministers efter Churchill.

Den oåtkomlige

Heath har inte blivit någon folkhjärte – auktoritet och popularitet behöver förvisso inte vara detsamma och Edward Heath är som framgått ingen publikfriare. Redan när han för fem år sedan blev Toryledare,

karakteriserades han som Englands mest oåtkomlige politiker i modern tid, och ingenting som hänt sedan dess har jävat karaktäristiken. Den härrör för övrigt från en av hans närmaste vänner och medarbetare och anses uttrycka en blandning av beundran och oro – dock med stark tonvikt på beundran. Också när Heath är som mest jovialisk, och han har ingen svårighet för att vara jovialisk också när han skrattar med hela ansiktet och han skrattar gärna och bullrande, har ingen – om man får tro den politiska folkloren – någonsin sett hans blåa ögon le. Han skapar, avsiktligt eller inte, ett intryck av att alltid veta mer om den han talar med än vederbörande vet om honom. Han iakttar, han lyssnar, han konverserar, han värderar – men sina innersta tankar behåller han för sig själv. Ett nyckelord när det gäller Heath är distans.

Att försöka porträttera en politiker, som lyckats förvärva sig ett sådant rykte för ogripbarhet, kan tyckas förmätet. Men hur oåtkomlig Heath än må vara i sitt innersta, erbjuder det likväl inga oöverstigliga hinder att dra upp konturen av honom som *homo politicus* och konturen av mannen och hans metoder är lika fast som skarp.

Med allt fog har man gjort gällande att steget från Home till Heath var något av en revolution i det engelska Torypartiets historia. Det innebar inte endast ett generationsskifte. När Heath efterträdde Home var han den yngste Toryledaren på mer än ett sekel; med sina 50 år var han exakt lika gammal som sin konkurrent Harold Wil-

son och berövade därmed Labour ett icke oväsentligt psykologiskt övertag. Men långt viktigare och märkligare var förändringens sociala innebörd. Den gamla, inte bara inom Labour livligt omhuldade föreställningen om *the magic circle*, att torypartiet skulle ledas av en liten klick med varandra befryndade aristokrater, som alla gått i Eton, fick genom Heaths övertagande av ledarskapet ett grundskott.

Heath är nämligen den förste toryledare som kommer från den lägre medelklassen. Han morfar var trädgårdsmästare. Hans far var ursprungligen till yrket snickare, men lyckades småningom arbeta sig upp till byggmästare med så pass goda inkomster att han kunde ge sina barn en hygglig utbildning. Sonen Edward, som gick i en vanlig *grammar school* i hemstaden Ramsgate vid kusten av Kent, bereddes to m möjlighet att delta i några skolresor till Frankrike och Tyskland, vilket påstås ha väckt hans entusiasm för Europatanken. Det är i så fall en intressant bekräftelse på ungdomsintryckens betydelse för den mogna mannen, eftersom Europas enande är den politiska idé i vilken Heath uppges vara direkt emotionellt engagerad.

Heath blev redan under skolåren en övertygad anhängare av konservatismens idéer. Just innan han slutade skolan, hade han överlägset vunnit ett av eleverna arrangerat provval till parlamentet, vid vilket han framträdde som konservativ kandidat. I Oxford fortsatte han sin karriär inom studentpolitiken. Han blev inte bara ledare för studenterna vid sitt college, han valdes snart nog till ordförande i Oxford

Conservative Association och fick småningom den mest eftertraktade av studentlivets alla äreposter, när han utsågs till ordförande i Oxford Union, oxfordstudenternas berömda diskussionsklubb. Ett faktum värt att notera med tanke på hans framtida karriär är att då Eden avgick som protest mot Münchenpolitiken, förde Heath med sig det stora flertalet av Oxfords konservativa studenter till rebellernas, till Churchills läger.

Vid sidan av politiken var och är det enda som på allvar intresserar Edward Heath musiken. I det fallet torde han vara ett mycket sympatiskt unicum bland världens ledande politiker. Han finansierade sina studier i Oxford genom att vinna ett stipendium, inte i ekonomi som Harold Wilson, utan i – orgelspel! Han har inte sällan framträtt som kördirigent, och inför politiska avgöranden har han ofta tagit sin tillflykt till Glyndebourne, mutatis mutandis Englands Drottningholmsteater; Elisabeth Söderström hör till hans favorit-sångerskor. Det största problem som – om man fick tro pressen – uppstod när han skulle flytta från sin ungarlslya i the Albany till nr 10 Downing Street var att det inte gick att transportera upp hans väldiga flygel till premiärministerns privata svit i det trånga gamla husets övre regioner. Hans djupa och innerliga förhållande till musiken alltsedan ungdomsåren är, enligt de invigda, det som hindrat honom från att förvandlas till vad man brukar kalla Harold Wilson: en politisk elektronhjärna, en parlamentarisk dator. Det kan tilläggas, för att fullständiga bilden av hans till-

talande mänskliga sidor, att hans käraste friluftsnöje är segling. Han är, vilket ju förefaller att vara ett gott omen för seglatsen med den gamla regeringsskutan »Rule Britannia», en utmärkt navigatör och en mycket skicklig rorsman med flera regattasegrar bakom sig.

Vägen till politiken

Trots hans starka politiska engagemang verkade det till en början på intet sätt självklart att Edward Heath skulle komma att ge sig politiken i våld. Efter avslutade universitetsstudier fick han ett stipendium vid Grays Inn, men så kom andra världskriget och han fick tillsvidare uppge tanken på en juridisk karriär. Vid slutet av kriget var hans ekonomiska situation sådan att han omedelbart måste själv kunna tjäna sitt uppehälle och han beslöt att bli ämbetsman. Men redan efter några år lämnade han statsförvaltningen för att i stället ta plats som – nyhetsredaktör i Church Times! Som sådan lär han ha gjort sig bemärkt genom att avskaffa frakturstilen och införa nyhetsmaterial på första sidan. Denna sysselsättning tycks icke ha motsvarat hans verksamhetsbegär, ty efter ytterligare ett år återfinns man honom på en så artskild befattning som direktionssekreterare i Browns Shipleys bank.

Han hade alltså nu tjänat tronen, altaret och penningpåsen och det kan inte förvåna att han kände sig mogen att fortsätta sin karriär som konservativ politiker. Vid 1950 års val kom han in i underhuset och hade knappast mer än tagit säte och

stämma i »världens förnämsta diskussionsklubb» förrän hans stjärna började stiga. Bara efter ett par månader blev han en av tories inpiskare – en viktig uppgift i engelsk politik – och lämnade 1951 sin bank för att som *chief whip* bli medlem av Churchills regering. Churchill hade om möjligt bättre minne än Eden för alla motståndare mot München-politiken, och Heath hedrades med den store mannens personliga vänskap. Den tog sig uttryck också i två Churchill-tavlor, vilka lär höra till Heaths högst skattade ägodelar.

Det första verkligt betydelsefulla steget på den väg, som skulle föra Heath till ärones tinnar, tog han i samband med Suez-krisen, då han som *chief whip* lyckades med det svåra konststycket att hålla partiet samlat. Hans sätt att med en blandning av hot och övertalning, av hänsynslöshet och diplomati lösa sin uppgift försäkrade honom om partiledningens tacksamhet och förtroende. Heath hade visat lejonklon och bidrog, när Eden drog sig tillbaka, i hög grad till att Macmillan blev premiärminister. Det går en känd historia om hur Macmillan och Heath omedelbart efter utnämningen sågs fira segern på Turf Club med ostron, biffstek och champagne.

Europaministern

Macmillan ådagalade sin tacksamhet genom att befodra Heath till arbetsminister och senare till lordsigillbevarare med uppgift att vara lord Homes närmaste man i Foreign Office och svara för Europafrågorna. Det var ett uppdrag som på en gång förde Heath till höjderna och höll

på att förorsaka hans fall. Som den engelska regeringens representant vid förhandlingarna i Bryssel om Englands anslutning till EEC gav han prov på en utomordentlig skicklighet. Hans fenomenala minne, som, det medger även motståndare, överträffar t o m Wilsons, firade triumfer när det gällde att behärska Europamarknadens komplicerade problematik in i minsta detalj, och hans smidighet visade sig på nytt liksom under Suez-krisen, fast nu på utländsk botten, fullt i nivå med hans hänsynslöshet.

För första gången på länge hade den franska diplomatin fått en engelsk motspelare som inte bara var jämbördig med utan ofta överlägsen herrarna från Quai d'Orsay. Men mot de Gaulles veto var allt vad Heath presterade förgäves. I januari 1963 kom han hem från Bryssel som förlorare, och det lär ha skakat såväl det konservativa partiets som för en gångs skull också hans eget självförtroende. Han hade ingenting att förebå sig – utom att ha misslyckats. Men det var tillräckligt för att han skulle vara ur räkningen när efter Macmillans insjuknande på hösten samma år frågan om en ny premiärminister seglade upp. Det var i då rådande läge otänkbart att Tories skulle gå mot en ny valstrid under en ledare, vars namn var förknippat med fiaskot för partiets europeiska politik.

Heath, som haft ett väl så gott samarbete med Home som med Macmillan och blivit föremål för Homes synnerliga välvilja och förtroende, stödde energiskt dennes kandidatur till partiledarskapet och

därmed premiärministerposten. Home visade sin uppskattning av Heaths eminenta gåvor lika mycket som sin tacksamhet för hans lojalitet. Trots det misslyckande i Europa-frågan, som dragit ned Heaths aktier på den politiska börsen, tvekade han inte att tilldela Heath den för regeringen livsviktiga uppgiften att modernisera England. Heath utnämndes till minister för industri, handel och regional utveckling. Det var under denna tid han började utforma den nya politiska metodik som skulle sätta sin prägel på hans egen regerings arbete.

Efter valnederlaget 1964 gjorde Home icke den förutvarande finansministern Maudling utan sin specielle protegé Heath till skuggkabinettets talesman i ekonomiska frågor. Det blev Heath som under oppositionsåren framträdde som den mest obarmhärtiga och slagfärdige kritikern av regeringen Wilsons ekonomiska politik. Han är inte bara oerhört kunnig, han är också en spirituell talare och snabb i repliken. Heaths placering i Homes skuggkabinett var en tydlig fingervisning om vem Home önskade som efterträdare och det blev också Heath, icke Maudling, som av partiet befanns bäst kvalificerad att i juli 1965 överta partiledarskapet efter Home. Heath var då inte bara den förste toryledaren från medelklassen utan också den förste som valts i fullt demokratisk ordning – i stället för att som sina föregångare ha »uppenbarats sig».

Regeringschefen

Med Edward Heath har ett nytt kapitel,

ja, en ny epok tagit sin början i det engelska konservativa partiets historia. Denne man av folket, som genom folkval blivit först sitt partis och sedan sitt lands ledare, syftar till att förnya både partiet och landet. Den grundläggande principen för hela hans regeringsprogram är större frihet och ansvar för den enskilde och mindre statlig inblandning. Utgångspunkten för hans och hans regeringskollegers resonemang – och regeringen bildar en anmärkningsvärt homogen ideologisk enhet – har varit den ständigt vidgade klyftan mellan styrande och styrda, som är ett genomgående fenomen i alla högt utvecklade industristater.

En av de viktigaste orsakerna till detta sakernas tillstånd är enligt Heath och hans medarbetare den oerhörda ansvällning av statsförvaltningen som ägt rum under de senaste decennierna med byråkratisering, centralisering, ineffektivitet, dubbelarbete, bristande samordning och slöseri med skattebetalarnas medel som följd. De nya männen är nu i färd med att skaffa sig en klar överblick över och insikt i vad som pågår inom den kolossala administrationen – vilka målsättningarna är och vilka kostnaderna! Vidare vill de försöka att på nytt i de statliga organen ingjuta en anda, som de tycker alltför länge saknats, den anda som tar sig uttryck i frågor som: »Varför gör vi det här? Är det riktigt att det statliga förvaltningsmaskineriet skall kopplas in på detta? Kan det inte göras bättre av andra? Av enskilda, efter fritt val?» De håller också på att sätta i gång den alltför länge fördröjda process, vilken består i att från

statsförvaltningen avlasta en massa funktioner, som slumpmässigt anhopats under alltför lång tid, och därmed bana väg för ett effektivare fullgörande av de åligganden, som verkligen bör tillkomma statsmakten. De vill stärka dels allmänna opinionens och inte minst parlamentets möjligheter att kritiskt granska statliga åtgärder, dels skyddet för den enskilde individens integritet och rättigheter. Slutligen är de angelägna om att både genom administrativa och parlamentariska reformer förverkliga det begrepp som fått beteckningen »öppen regering». De vill ha mer välinformerad debatt kring regeringens åtgöranden både för att överbrygga klyftan mellan styrande och styrda och för att åstadkomma ett hälsosamt publikt inflytande på politikens utformning.

Rationalisering av statsförvaltningen och decentralisering av statens funktioner är den väg man slagit in på för att åstadkomma en mindre och bättre statsapparat och därigenom ett större personligt ansvar, en större valfrihet och en starkare gemenskapskänsla för den enskilde medborgaren. En mindre och bättre statsapparat betyder i detta fall inte mindre utan mer hjälp till dem som verkligen behöver den, exempelvis arbetslösa och barnfamiljer, och given med större medkänsla och bättre effekt enligt gammal god socialkonservativ modell. »Att regera är att tjäna», säger Edward Heath. »Och jag tror att den största tjänst denna regering kan göra det engelska folket är att återställa mer och mer av dess frihet.»

Det regeringsprogram, som nu med

energi, beslutsamhet och följdriktighet börjat förverkligas, är en djärv satsning, eftersom det i princip vänder sig mot den politik som tillämpats i England under hela efterkrigstiden – även av de konservativa regeringarna. Den kommer att sättas och har redan börjat sättas på hårda prov. Regeringen måste få bukt med den oeffterrättliga situationen på arbetsmarknaden. Genom att föreslå lagstiftning mot vilda strejker och reglering av arbetsmarknaden överhuvud spelar den ett högt spel, men den har av allt att döma en majoritet inte bara bland folket utan även bland fackföreningsfolket i det strejkrötta England på sin sida. Endast om arbetsmarknaden kan disciplineras, kan industrin effektiviseras. Endast om industrin effektiviseras kan England komma med i EEC. Endast om England kommer med i EEC kan dess ekonomiska styrka bli sådan att det alltså kan spela den politiska roll – hitom

och bortom Suez och Goda Hoppsudden – som regeringen Heath och många med den anser vara önskvärd i en tid då den ryska »närvaron» i Medelhavet och Indiska Oceanen blir alltmer påträngande.

Det är med andra ord väldiga problem som tornar upp sig framför Edward Heath. Början av hans regim har varit hoppingivande, om fortsättningen är det lönlöst att sia. Han och hans män har emellertid den stora fördelen att ha en genomtänkt, gemensam övertygelse och att ha minst fem år på sig i regeringsställning vilket inte är det minst betydelsefulla när det gäller att förverkliga ett i många hänseenden mer krävande än lockande politiskt program.

Och på en sak kan man under alla förhållanden vara säker. Heath kommer inte – i regeringsställning lika litet som i oppositionsställning – att vika en tum från den politiskt-ideologiska linje han utstakat åt sig.

Även om man inte är helt övertygad om att den brittiska regeringen verkligen kommer att kunna genomföra de reformer som den uttalar sig för, så är det ändå en stor fördel att ha en regering som står för en tydlig och konsekvent politik. Detta gäller särskilt när det gäller den ekonomiska politiken. Den brittiska regeringen har under de senaste åren gjort stora insatser för att stärka den ekonomiska situationen i landet. Detta har gjorts genom att sänka skattorna och öka utgifterna för forskning och utveckling. Detta har lett till att den brittiska ekonomin har blivit mer konkurrenskraftig och att landet har blivit mer attraktivt för utländska investeringar. Detta är en stor fördel för landet och för dess befolkning. Det är därför viktigt att man fortsätter att stötta den brittiska regeringen i dess strävan att genomföra dessa reformer.